

TISKOVÁ ZPRÁVA

Praha 29. srpna 2022

Akademie věd ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
www.avcr.cz**PRVNÍ SLABIKÁŘE UČILY ABECEDU I VYCHOVÁVALY**

Podoba prvních slabikářů se v Evropě ustálila v souvislosti s rozvojem knihtisku v 16. století. S těmi dnešními mají společnou část abecední a někdy i obrázkovou, texty ale byly náboženské a měly žáky nejen vzdělávat, ale také vychovávat. České slabikáře navíc obsahovaly mnemotechnickou pomůcku Jana Husa pro výuku abecedy a psaly se švabachem. Nejen české učební pomůcky přibližuje Vladislav Knoll ze Slovanského ústavu Akademie věd ČR.

Asi každý si ze školy pamatuje věty typu „Ema má mísu“. Z čeho se ale žáci učili dříve? Od dob, kdy bylo vynalezeno písmo, lidé vymýšleli způsoby, jak jeho znalost předat. Navzdory tomu, že již v antice vznikly školní mluvnice, slovníčky a konverzace, dlouho neexistovala speciální příručka, podle níž by se žáci mohli cvičit během svých prvních kroků ve světě písmen. „*Tuto fázi původně zprostředkoval učitel, který nechával žáky učit se nazpaměť abecedu ve správném pořadí a pak ji číst a opisovat, případně učit se přečíst slabiky,*“ vysvětluje dřívější učební postupy Vladislav Knoll ze Slovanského ústavu AV ČR.

Zajímavou pomůcku využívali také v Anglii – hornbook vypadal jako prkénko na zeleninu, do něhož byl obvykle zasazen papír nebo pergamen s abecedou a textem k první četbě, někdy i se slabikami.

Čítanka formou náboženských textů

Prvními čtenými texty ve školách byla zpočátku různá moudra a citáty antických autorů, která měla žáka zároveň vychovávat, v křesťanské době se žáci učili číst na náboženských textech (nejprve Otčenáš, Zdrávas Maria, pak i třeba Desatero). Ty se posléze staly pevnou součástí slabikářů, které se začaly šířit s rozvojem knihtisku.

„*Učebnice zpravidla začínala přehledem celé abecedy, po níž následovalo cvičení na čtení slabik složených ze dvou písmen (např. ba, be, bi, bo bu), ve větších slabikářích i ze tří (např. bla, ble, bli, blo, blu). Pak následovaly texty pro procvičování čtení, které byly náboženské povahy,*“ vysvětluje Vladislav Knoll.

Český slabikář: cha, che, chi, cho, chu i Husova říkanka

Nejstarším dochovaným českým slabikářem je nejspíš hned trojjazyčný (česko-latinsko-německý) *Slabikář Preces, totiž modlitby a jiní náboženství počátkové* vytištěný v Praze roku 1541. Sloužil i jako

Kontakt pro média: **Eliška Zvolánková**
Divize vnějších vztahů AV ČR
press@avcr.cz
+420 739 535 007**Vladislav Knoll**
Slovanský ústav AV ČR
knoll@slu.cas.cz
+420 723 922 550

jazyková učebnice, navíc v té době se latina a čeština od sebe lišily užitým písmem – latina využívala tzv. antikvu (téměř dnešní latinka), české (a německé) texty byly psány novogotickým písmem (tzv. švabachem, později i frakturou).

Další českou specialitou byla Husova *Abeceda* (uvozená „Mistr Jan Hus složil“), první text čítankové části. Mnemotechnická pomůcka začínající *A bude celé čeledi dáno dědictví...* umožňovala lepší zapamatování pořadí písmen v české abecedě. Česká část také obsahuje seznam čtení písmen (tj. a, be, ce, če, de, d'e); ve shodě s Husovou abecedou obsahuje písmeno *ch* až na konci. Drobné pobavení snad pro „prvňáky“ skýtala řada *cha, che, chi, chí* (psáno *chij*), *chy, cho, chu*.

Více než padesátistránková učebnice obsahovala i chvalozpěvy na Pannu Marii, seznamy apoštolů, příležitostné modlitby a hymny (oslavné písně Bohu a Panně Marii), požehnání před jídlem i poděkování Bohu po jídle. Poslední částí slabikáře byl tzv. *cisioján*, mnemotechnická pomůcka k zapamatování významných svátků církevního kalendáře. Cisioján lze najít kromě starých slabikářů i na pražském orloji.

Žáci se příliš nemění...

„ *Některými, nám důvěrně známými nápisy se přitom v jeho době žáci mohli vyrušovat při vyučování.* ”

Zajímavý vhled do školní praxe nabízejí například pozůstatky „školních sešitů“ (školních zápisů na březové kůře) žáka Onfima, který chodil do školy někdy v polovině 13. století v Novgorodě (dnes severní Rusko). Unikátní záznamy jeho školních pokroků ukazují, jak se učil (cyrilskou) abecedu, jak začínal psát jednotlivé slabiky, jak mu šlo psaní či opisování krátkých textů (modliteb i dopisů) či jak učivo doplňoval o různé vtipné malůvky. „*Některými, nám důvěrně známými nápisy se přitom v jeho době žáci mohli vyrušovat při vyučování, např. ‚kdo to přečte je...‘,*“ dodává Vladislav Knoll.

Ilustrace nejen pro princeznu

Nejstarším dochovaným slovanským tištěným slabikářem je nejspíš slabikář vydaný v hlaholici pro Chorvaty roku 1527 v Benátkách. Obsahuje již pěkné ilustrace k textům (modlitby a ukázky z Bible), jednu stránku pokrývají portréty všech 12 apoštolů se stručným textem.

Slovinský reformátor Primož Trubar vytiskl roku 1555 nejstarší slovanský slabikář (slovinsky) psaný antikvou (téměř současná latinka), ale i nejstarší slabikář psaný cyrilicí (1561, chorvatsky). Pro další rozvoj slabikářů ve východní Evropě jsou důležité tisky Ivana Fjodorova (emigranta z Moskvy), které spatřily světlo světa ve Lvově a Ostrohu (dnešní Ukrajina) v 70. letech 16. století. V těchto rozsáhlých učebnicích se žák mj. naučil, jak se má chovat ke svým rodičům a jak oni k němu. V závěru druhého slabikáře si mohl přečíst staroslověnský text o vytvoření slovanské abecedy Konstantinem-Cyrilem. Trubar i Fjodorov uváděli mnemotechnické říkanky pro zapamatování abecedy, z nichž se žák přiučil i teologii.

Jeden z nejkrásnějších (ještě rukopisných) slabikářů s mnoha barevnými a pozlacenými ilustracemi vznikl na začátku 16. století pro francouzskou princeznu Klaudii. „*Je tak nádherně vyvedený, že by ho člověk šestiletému dítěti nedal. Je to umělecké dílo a zachovalo se v perfektním stavu. Takže je možné, že královští rodiče uznali, že něco tak krásného své dceři do rukou dát nemůžou,*“ usmívá se Vladislav Knoll.

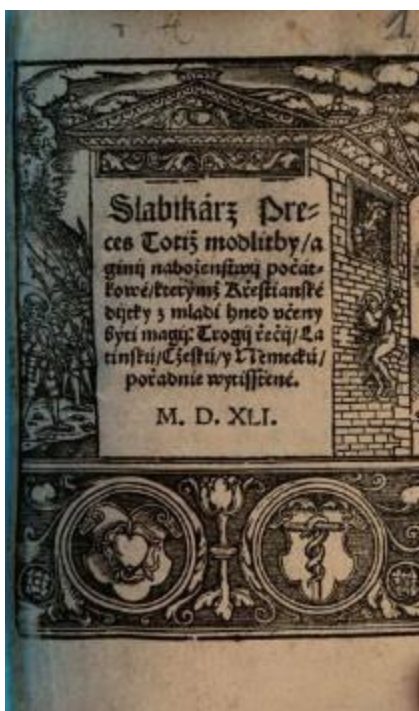
Více informací:

Vladislav Knoll
Slovanský ústav AV ČR
knoll@slu.cas.cz
+420 723 922 550

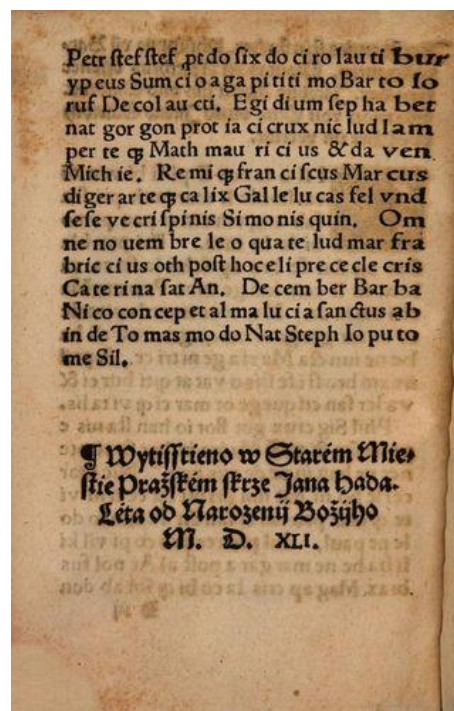
Fotogalerie:

Psaný slabikář pro francouzskou princeznu Klaudii
ZDROJ: ILLUMINATED: Manuscripts in the making

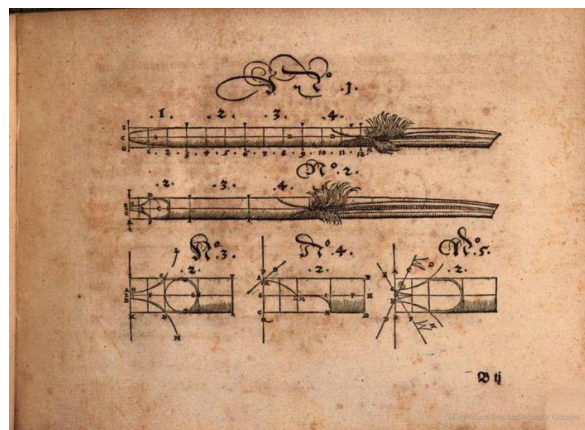
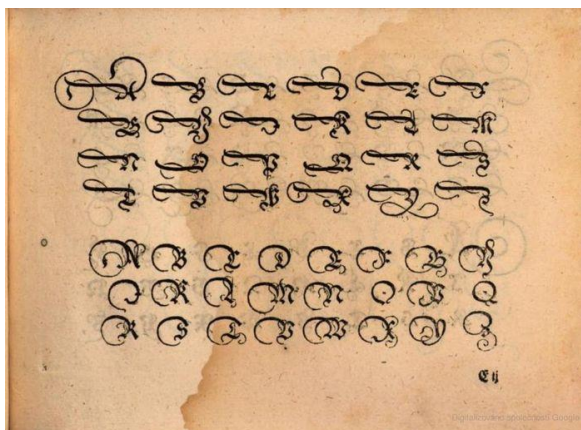
Slabikář Preces, totiž modlitby a jiní náboženství počátkové z roku 1541 je pravděpodobně nejstarším českým slabikářem (česko-latinsko-německým).
ZDROJ: Google Books

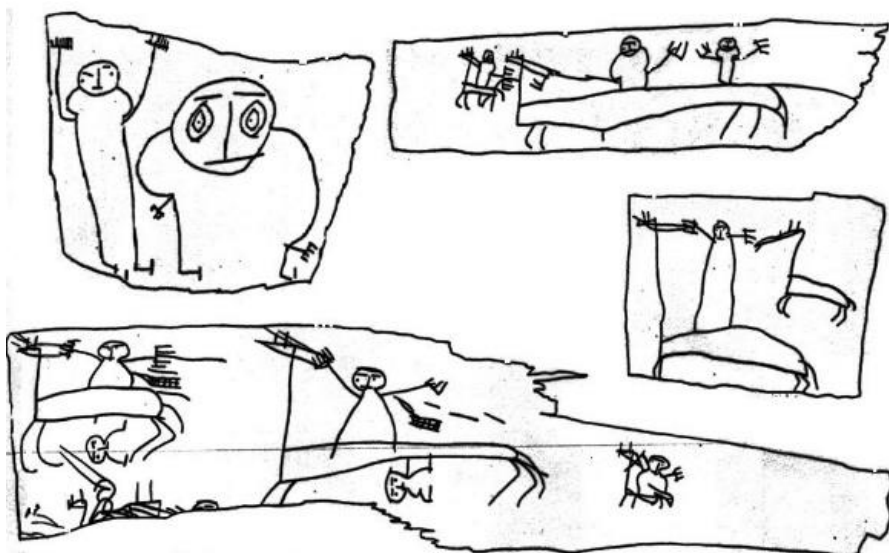

Wolfgang Fugger: Ein nutzlich und wolgegründt Formular – příručka, jak psát různé styly písem i jak seřezávat brk
 ZDROJ: Google Books

Vlevo různé druhy písma, vpravo návod na seřezání brku

Kresby žaka Onfima

Hornbook – prkénko na psaní

ZDROJ: Washington, Folger Shakespeare Library, STC 13813.6 (datováno 1625). Autor LUNA: Folger Digital Image Collection (CC BY-SA 4.0)